

Eugenia MINCU
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

FENOMENE SEMANTICE
ÎN TERMINOLOGIA MEDICALĂ:
PARONIMIA

Semantic phenomena in medical terminology: paronymy

Abstract: The semantic phenomena such as synonymy, homonymy and paronymy are considered as "pathological states" of the medical terminology because they are confusing; therefore, medical terminology is required to be as accurate and unambiguous as possible. In the present paper, we identify the paronymic relationships that exist in the language of medicine and classify them. The Greek-Latin doublets favour the establishment of semantic relations of paronymy at the level of terminological elements, which form the medical term.

Keywords: semantic phenomena, variability, paronymy

Rezumat: Fenomenele semantice ca sinonimia, omonimia, paronimia sunt considerate „stări patologice” ale terminologiei medicale, deoarece sunt generatoare de confuzii; or, terminologia medicală se cere a fi cât mai exactă, univocă. În prezenta lucrare, s-au identificat relațiile de paronimie existente în terminologia medicală și se propune o clasificare a acestora. Dubletele greco-latine favorizează stabilirea unor relații semantice de paronimie la nivel de elemente terminologice care, prin conjuncție, formează termenul medical.

Cuvinte-cheie: fenomene semantice, variabilitate, paronimie.

Paronimele sunt cuvinte care se scriu ori se pronunță asemănător, din care motiv sensurile acestora pot fi confundate.

Propunem delimitarea paronimelor utilizate în terminologia medicală în funcție de următoarele criterii:

1. Criteriul etimologic

a) origine comună: *prognostic/ pronostic; pigmentare/ pigmențație etc.*

Ferdinand de Saussure afirma: „Când în limbă se produce un eveniment, evident e că starea termenilor unul în raport cu altul nu mai este aceeași ca înainte” (Saussure, p. 222). Termenii *prognostic*, *pronostic* și *prognostic* au origine comună. Dimitrie Cantemir oferă următoarea explicație: „prognostic (el.) – cunoștință înainte”.

Albert Dauzat indică faptul că termenul *pronostic* este pus în uz începând cu secolul al XIII-lea, fiind o adaptare în baza latinescului *prognosticum* (*prognosticus* cf. gr. *prognostikon*, *prognostikos*). Lexicograful (Dauzat, p. 592) atestă și variantele *pronostique* (1530); *prognose* (1860) cf. gr. *prognosis* „previziune, prognostic medical (1835), derivate din grecescul *prognostikos*.

Preluat din limba greacă, substantivul *prognostikon* (și adjectivul *prognostikos*) este latinizat, variantele *prognosticum/ prognosticus*. În limba română, sunt prezente ambele variante: *pronostic* și *prognostic*. Dicționarele oferă următoarele explicații: *prognostic s.n. v. pronostic* – DEX; în altele (DOOM 2005, *Dicționarul enciclopedic*) se face o diferențiere. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* indică următoarele: „*prognostic* – prognoză medicală”; iar „*pronostic* – previziune”.

În *Dicționarul enciclopedic* (volumul V, 2004), sensul principal al lui *prognostic* este de „previziune a evoluției unei boli ...”, iar prin extensiune, al doilea sens este acela de „previziune a evoluției unui fapt sau a unui fenomen [...]”; iar *pronostic* este „ipoteza privitoare la desfășurarea și la sfârșitul unor evenimente, al unor acțiuni, competiții viitoare”. *Prognoza* poate fi definită ca termen medical – „predicție a cursului probabil de evoluție a afecțiunii” [3]. Pe de altă parte, majoritatea dicționarelor (DEX, DEXI, dicționare de neologisme) acceptă ambele forme, indiferent de context.

b) origine diferită:

- *Lacună* „spațiu gol în interiorul amigdalelor” (< lat. *lacuna*).
- *Laguna* „întindere de apă marină, separată de rest printr-o fâșie de pământ” (< it. *laguna*).
- *Acme* „punct culminant al unui eveniment, al unei stări morbide (< gr. *akme* „vârf”).
- *Acnee* „boală de piele caracterizată prin apariția unor coșuri, puncte negre etc., care adesea supurează” (< fr. *acné*).

Fenomenul etimologiei populare, rezultat de erorile de interpretare a originii unui cuvânt, este omniprezent. Astfel, latinescul *sanatoria* a generat denumirea de plantă *sunătoare* (după *sunător*) „plantă medicinală cu florile în formă de clopoțel”, atestată în dicționare. Cuvântul *lăcrămație* substituie uneori lexemul *reclamație* „plângere” etc.

În literatura de specialitate, sunt prezente și alte criterii de clasificare (ex., criteriul morfologic, după numărul de foneme prin care diferă paronimele etc.) și este explicat fenomenul de *paronomazie* „figură de stil constând în asocierea de paronime”.

2. Criteriul semantic

Nicolae Felecan se referă la paronime lexicale și afixale (Felecan, p. 107).

a) paronime lexicale: *atlas* – anatomie „prima vertebră cervicală, care se articulează cu occipitalul și cu axisul”/ *atlaz* – „țesătură cu o față lucioasă, folosită la căptușirea hainelor groase”; *alienat* „(persoană) care suferă de o boală mintală”/ *aliniat* „rând retras într-un text pentru a marca schimbarea ideii; fragment de text care începe cu un asemenea rând”.

b) paronime afixale: *temporal* – „os pereche așezat de o parte și de alta a cunetei craniene, în regiunea tâmplilor, fiind cuprins între occipital, parietal și sfenoid, de forma unei scoici rotunjite, cu trei prelungiri pe care sunt inserați mușchii gâtului”/ *temporar* – „care durează puțin; cu un termen de existență limitat; de scurtă durată”; *a prescrie* – „a recomanda medicamentele sau tratamentul de care are nevoie un bolnav”/ *a proscribe* – „a interzice, a opri, a exila” etc.

În terminologia biomedicală, sunt atestate și următoarele situații de paronimie: în denumirile de săruri, sufixul *-at* indică grad major de oxidare a anionului – *sulfat de natriu*; *nitrat de kalium* etc.; sufixul *-it* indică grad redus de oxidare – *sulfid de natriu*; *nitrit de natriu* etc.

3. Criteriul funcțional

În funcție de criteriul funcțional, deosebim:

a) Paronime cu o utilizare interdisciplinară:

- *Lacrimonal* (anatomie) „care se referă la lacrimi; glandă lacrimală; canal lacrimal”.
- *Lăcrimar* (construcție) „profil arhitectural de dimensiuni, amplasat la cornișa unui acoperiș pentru a împiedica prelingerea apei pe zidul construcției”.
- *Digestie* (clinică) „proces fiziologic complex prin care alimentele introduse în organism sunt transformate treptat în substanțe asimilabile”.
- *Digeste* (jurisprudență) „culegere metodică a hotărârilor celor mai celebri jurisconșulți romani”.

b) Paronime cu o utilizare intradisciplinară:

- *Globular* „care aparține globulelor sângelui, referitor la globulele sângelui”.
- *Globulos* „care are formă de globule, compus din globule”.
- *Vaccin* „preparat din microbi sau toxine atenuate, care este inoculat în organism în scopul obținerii imunității”.
- *Vaccină* „boală infecțioasă virotică a bovinelor, caracterizată prin prezența unor pustule a căror serozitate se inoculează la om, pentru a-i crea imunitate față de variolă”.

Relații de paronimie la nivel de elemente terminologice

În aria termenului format prin conjuncția elementelor terminologice, se atestă o paronimie specială:

a) paronimie pentru elementul prim al cuvântului:

- *nevrotomie* „secționare chirurgicală a unui nerv”;
- *nefrotomie* „deschidere chirurgicală a rinichiului pentru îndepărtarea calculilor”;

b) paronimie pentru elementul secund al cuvântului:

- *vasotomie* „secționare chirurgicală a vaselor deferente (< lat. *vas* „canal” + < gr. *tome* „tăiere”);
- *vasectomie* „rezeecție a canalelor deferente” (< lat. *vas* „canal” + < gr. *ektome* „excizie”);

c) paronimie dictată de interfixe:

barometru „instrument pentru măsurarea presiunii atmosferice”;

barimetru „instrument pentru determinarea intensității zgomotului”;

d) paronimie împrumutată (generată de paronimia cuvintelor în limba de origine): < gr. *glossa* = < gr. *glotta* → *glosalgie* = *glotalgie*;

e) paronimie formată în structura internă a unui cuvânt (etimologii contradictorii): *pneumon* versus *pleumon*. Cuvântul *pneumon* sau *pleumon* („plămân”) provine de la verbul grecesc *pneo*, care semnifică „a sufla” sau „a respira”. Acest verb își are originea în rădăcina indo-europeană *pleumon* („pulmon”), *pleu* semnifică „a înota”; *pleumon* sau *pneumon* sunt cuvinte care fac aluzie la ceva „care plutește pe apă, pe un lichid”.

Termenul *pleumon* se întâlnește în scrierile lui Homer (Homer, rapsodul V, versul 486) și se aseamănă cu latinescul *pulmo*. H. Liddell și R. Scott [6] menționează că forma originală a acestui termen este *pleumon* de la rădăcina *pleg* „a naviga, a pluti”; mai târziu, s-a introdus termenul *pneumon* din cauza etimologiei ipotetice a rădăcinii *pnv* „a sufla”. Aristotel prezintă, în lucrarea sa *Peri anapnoe's (Despre respirație)* (Ross, secțiunea 6), o nouă ipoteză în privința etimologiei acestui cuvânt, afirmând că „se pare că numele *pneumon* se datorează formelor și rolului de a recepționa *hypodohi pneumata* „suflarea”; în timp ce Plato afirmă faptul că *pneumon* este *casier pneumata* („al suflărilor”) în organismul uman [8]. Euripides (versul 277) insistă asupra faptului că *pneuma* sau *pnoe* provin de la *pneumones* („plămâni”). Sophocles (versul 778) estimează că *pneumones* este „cea mai vieaie parte a organismului” (apud Raumotsaki, p. 1385-1387).

În textele grecești antice, deseori sunt atestate cuvintele *pneumon* sau *pleumon*, *pneumonis* sau *pleumonitis*, sau *pneumonica* cu sens de „inflamație a plămânilor”.

Concluzii: Relațiile de sinonimie, antonimie, omonimie, paronimie, hipo-/hiperonimie prezente în terminologia medicală sunt considerate tare, deoarece reduc din precizia și univocitatea termenilor medicali. Totuși variabilitățile inter- și intra-disciplinare generează cameleonismul semantic al unităților terminologice și permit stabilirea fenomenelor semantice. În prezenta lucrare, s-au identificat situații de paronimie atestate în terminologia medicală și s-au delimitat câteva criterii de clasificare a acestora.

Referințe bibliografice:

1. SAUSSURE, Ferdinand. *Scrieri de lingvistică generală*. Iași: Editura Polirom, 2004.
2. DAUZAT, Albert. *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paris: Librairie Larousse, 1938.
3. Prognoza și principalele afecțiuni. blogatu.eu/prognoza-vs-diagnoza (vizitat 26.01.2019)
4. FELECAN, Nicolae. *Paronimia în limba română*. Baia Mare: Editura Gutinul, 1993.
5. HOMER. *The iliad*. Murray AT, trans. Cambridge, MA: Harward University Press, 1976-1978.
6. LIDDELL, Henri; Scott Robert. *Greek-Englch lexicon* 9 the ed.: Clarendon Press (London, UK), 1996.
7. ROSS, William David. *Aristotel* (traducere din engleză). București: Humanitas. 1998. <https://ru.scribd.com/document/129334851/David-Ross-Aristotel-Humanitas-1998> (vizitat 14.01.2019).
8. PLATO. *Timeos*. Bury RG, trans. Plato's works (vol.). Cambridge, MA: Harward Univarsity Press, 1975.
9. RAUMOTSAKI, I. et al. Pneumonology or Pneumology? În: *American Journal of Roentgenology*, 2002.